

УДК. 378.011.(043.5)

ПРОФЕСІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ КЕРІВНИКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ЧИННИК ЯКІСНОГО УПРАВЛІННЯ ВНЗ

Лунгу Л.В., к. пед. н.,
викладач кафедри загальної педагогіки, дошкільної та початкової освіти
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті проаналізовано наукові підходи дослідження сутності категорії «професійний інтелект», окремі аспекти формування професійного інтелекту керівника ВНЗ як такої проблеми, вирішення котрої сприяє оптимізації професійної діяльності, самоосвітньої роботи, активізує володіння розумовими й евристичними операціями.

Ключові слова: *інтелект, професійний інтелект, професійний інтелект керівника ВНЗ.*

В статье проанализированы научные подходы исследования сущности категории «профессиональный интеллект», отдельные аспекты формирования профессионального интеллекта руководителя вуза как такой проблемы, решение которой способствует оптимизации профессиональной деятельности, самообразовательной работы, активизирует владение умственными и эвристическими операциями.

Ключевые слова: *интеллект, профессиональный интеллект, профессиональный интеллект руководителя высшим учебным заведением.*

Lungu L.V. PROFESSIONAL INTELLIGENCE OF THE HEAD OF A HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT AS A FACTOR OF UNIVERSITY QUALITY MANAGEMENT

The article analyzes the scientific approaches to researching the essence of the category "professional intellect". Separate aspects of forming the professional intellect of the head of the university as such a problem, the solution of which promotes the optimization of professional activity, self-educational work, activates the possession of mental and heuristic operations.

Key words: *intellect, professional intellect, professional intellect of the head of a higher educational institution.*

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві спостерігається швидкий розвиток всіх сфер діяльності людини, що, у свою чергу, пояснює затребуваність вищої освіти та подальшого її розвитку. Тому проблема якісного керування вищим навчальним закладом та його перспективи на ринку освітніх послуг залежать від професійного рівня, професійного інтелекту керівника і посідає важливе місце в дослідженнях інтелектуальної та професійної діяльності особистості.

У різноманітних психолого-педагогічних дослідженнях визначається, що чим вищий рівень професійного інтелекту й професійних знань, тим краще особистість може впоратись із професійною діяльністю, тим ефективнішою буде її робота.

Втім, аналіз наукової літератури виявив, що, попри часте вживання цього терміну, наукові дослідження лише торкаються окремих аспектів формування професійного інтелекту керівника ВНЗ як такої проблеми, вирішення котрої сприяє оптимізації професійної діяльності, самоосвітньої роботи, активізує володіння розумовими й евристичними операціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового фонду з означеної проблеми дає змогу виокремити певні

напрями її дослідження: висвітлення методології інтелектуальної діяльності в ракурсі гуманістичної педагогіки (В. Андрущенко, І. Бех, Є. Бондаревська, І. Зязюн, В. Кремень, А. Маслоу, К. Роджерс, О. Савченко, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, І. Якиманська); розкриття структури та функцій інтелекту (Б. Ананьев, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Р. Кеттел, Г. Костюк, Ж. Піаже, Ч. Спірмен, О. Старинська, Р. Стернберг, Л. Терстоун, М. Холодна); суті інтелектуальної культури (В. Бондар, О. Драган, Ю. Завалевський, О. Митник, Н. Петрова); вивчення теоретичних засад організації наукового пошуку (В. Буряк, С. Гончаренко, Г. Кловак, М. Князян, Н. Коваль, В. Козаков, В. Краєвський, І. Лернер, Л. Сущенко, А. Яновський); визначення теоретичного базису професійного становлення особистості (Є. Барбіна, І. Богданова, В. Бутенко, Г. Васянович, Н. Волкова, О. Глузман, О. Гнізділова, В. Гриньова, С. Золотухіна, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд, В. Лозова, В. Луговий, Н. Ничкало, О. Пехота, І. Прокопенко, В. Радул, Т. Рогова, С. Сисоєва, А. Троцько, В. Шпак, Н. Якушко), зокрема управління професійним інтелектом (Ф. Андерсона, Дж. Куїнн, С. Фінкельптейн).

Постановка завдання. Аналіз теоретичних підходів щодо вивчення професійного

інтелекту керівника ВНЗ та його ролі в професійній діяльності особистості визначив завдання роботи: проаналізувати вітчизняні й зарубіжні підходи до проблеми професійного інтелекту, розкрити і проаналізувати роль професійного інтелекту в професійній діяльності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «професійний інтелект» увійшов до наукового вжитку порівняно недавно, він почав активно використовуватись у II половині XX ст., що пов'язано з переходом людства в постіндустріальну епоху, що і викликало до життя новий клас – освічених людей (високоінтелектуальних фахівців, які компетентно думають).

У процесі професійної діяльності відбувається реструктурування професійно-інтелектуальних здібностей особистості. Саме від сформованості професійного інтелекту залежить ефективне виконання професійних завдань. Особлива увага приділяється рівню розвитку інтелектуальної діяльності сучасного фахівця, а саме: професіоналізму, інтелігентності, професійній інтелектуальності.

Вивчення психологічних довідкових джерел свідчить, що інтелект – це поняття багатозначне, оскільки це є і загальна здатність до пізнання й розв'язання проблем, котра визначає ефективність діяльності, це і система всіх пізнавальних здібностей людини (куди входять відчуття, сприйняття, пам'ять, уявлення, мислення). Найбільш вузьке значення цього терміну – здатність до вирішення проблем без проб і помилок розумово [2, с. 202].

У тестології, відповідно до диспозиційного трактування інтелекту, він розглядається як схильність раціонально діяти в новій ситуації [3, с. 203].

У контексті структурно-генетичного підходу Ж. Піаже виокремлював у структурі інтелекту афективний та когнітивний аспекти, де перший відповідає за насичення енергією поведінки людини, а другий пропонує конкретні шляхи зв'язку індивідуума й довкілля. Ці аспекти передбачають і організацію структури, і створення цінностей. Отже, інтелектуальна ініціатива в системі її формування та оцінювання обов'язково має передбачати особистісні виявлення індивідуума й чіткі структури організації пізнавальної діяльності [11].

Р. Стернберг виокремив такі форми інтелектуальної поведінки, як вербальний інтелект (відображає ерудицію, вміння розуміти тексти, певний словниковий запас); здатність вирішувати проблеми; практичний інтелект (вміння досягати мети) [6].

З позицій факторно-аналітичного підходу інтелект висвітлюється як певна розумова

енергія, рівень якої й визначає успішність виконання тестів. Так, Ч. Спірмен запропонував групі (механічні, лінгвістичні, математичні) та спеціальні фактори інтелекту [12]. Л. Терстоун у мультифакторній теорії інтелекту розумів цей феномен як здатність до розуміння текстів, понятійного мислення, мовленнєвої швидкості, виконання арифметичних дій, сприйняття просторових відносин, маніпулювання зоровими уявленнями у тривимірному просторі, механічне запам'ятовування словесних асоціативних пар, сприйняття й диференціації деталей у зображеннях, виявлення закономірностей у ряді фігур, букв тощо [6].

Відповідно до наукової позиції Р. Кеттла, провідними видами інтелекту є «поточний» (не залежить від культури, представником якої виступає індивід; є біологічно зумовленим; виявляється в задачах, що вимагають пристосування до нових ситуацій, а також сприйняття та знаходження відношень між елементами) та «кристалізований» (залежить від накопиченого досвіду, сформованих знань та вмінь людини, її інтересів) [7].

У педагогічній науці склалася тенденція розуміти інтелект як систему розумових здібностей, які передбачають вільну орієнтацію в середовищі, з його відображенням й перетворенням, а також мислення, пізнання, навчання, накопичення соціального досвіду, а у більш вузькому сенсі – як спроможність вирішувати проблеми, приймати рішення, розумно діяти й прогнозувати наслідки своїх дій. С. Гончаренко розкриває структуру інтелекту, включаючи до неї сприймання, запам'ятовування, мислення, мовлення [3, с. 146–147].

Науковці-педагоги особливу увагу звертають на проблему інтелектуальної активності й пасивності. Так, висвітлюючи суть інтелекту як розумової здібності людини, О. Коджаспіров та Г. Коджаспірова розкривають інтелектуальну пасивність як занижений рівень інтелектуальної діяльності, спричинений особливостями виховання. Саме недостатній розвиток інтелектуальних умінь, негативне ставлення до розумової напруги, використання більш простих засобів розв'язання завдань характеризують інтелектуальну пасивність людини [8, с. 49–50].

Узагальнюючи результати аналізу різних наукових позицій щодо суті інтелекту, можемо дійти висновку, що інтелект – це комплекс індивідуальних психолого-педагогічних властивостей особистості, що забезпечує успішне опанування та виконання людиною професійної діяльності.

Втім, аналізуючи поняття «професійний інтелект», І. Бідюк вважає, що характерною

особливістю професійного інтелекту є наявність як теоретичних, так і практичних знань та вмінь, уміння швидко вирішувати професійні завдання та швидко адаптуватися у професійному середовищі [1, с. 16].

На думку Дж. Куінна, професора Фонду Уільяма, спеціаліста в галузі стратегічного планування, підприємницьких інновацій і технологій сектору послуг, справжній професіонал володіє комплексом знань, «які він має постійно оновлювати» [9]. Він вважає, що показниками позитивної динаміки розвитку професійного інтелекту є:

- інтелектуальна активність під час освоєння порівняно нової інформації та знань;
- когнітивні знання, коли людина чітко знає, що робити для виконання поставлених завдань;
- системне розуміння, коли професіонал розуміє, чому і для чого він виконує професійні завдання;
- інтуїція, яка забезпечує можливість прогнозувати непередбачувані наслідки, адаптуватися до ситуації та долати перешкоди.

Д. Маєр, аналізуючи професійний інтелект, виділив ще один показник розвитку професійного інтелекту – «самовмотивовану творчість», тобто своєрідне поєднання почуттів, волі та мотивації. Автор також відзначає, що в професійній діяльності особливого значення набувають особистісна організованість та професійна самостійність. Під професійною самостійністю автор розуміє науково-технічну мобільність, адаптацію до професійного та соціального середовища, ініціативність, відповідальність, особистісну організованість, ціннісні орієнтації, психологічні особливості фахівців [10].

Висвітлюється в наукових джерелах (О. Драган) і поняття «інтелектуальна культура організації», котра передбачає розвиток адаптаційних здібностей у персоналу підприємства (наприклад, самоконтролю у стресових ситуаціях, вибору продуктивних стратегій поведінки, самомотивації до діяльності). Ми цілком погоджуємось із науковцем щодо доцільності розглядати інтелектуальну культуру як відображення розумових дій, стилю й стратегій розв'язання проблем, ефективності індивідуального підходу до ситуацій, які вимагають емоційно-пізнавальної активності [3].

У психологічній літературі виділяють два складники професіоналізму: а) володіння необхідними знаннями та вміннями; б) відповідність вимогам професії та вплив психологічних, а в деяких випадках і фізичних чи фізіологічних властивостей людини. Наголошується на проблемі того чи іншого

виду мислення в контексті взаємодії «мислення та діяльність» особистості. Вважається, що мислення безпосередньо включене до діяльності людини, особливо до діяльності професійної [2, с. 10].

Досліджуючи категорію «професійний інтелект», Н. Дідик включає у зміст цього поняття також професійне мислення. На думку вченої, професійне мислення містить відображення професійної реальності, шляхи та способи набуття нових знань, вирішення професійних завдань та вироблення нових стратегій [4]. Ці ідеї відповідають науковому положенню А. Брушлинського про те, що мислення можна розглядати не лише як особливий пізнавальний процес, а як особистісне утворення, в якому цілісно представлені процесуальні та мотиваційні аспекти діяльності людини. І. Якіманська, аналізуючи роботи А. Брушлинського, підкреслює те, що науковець визначав роль мислення в забезпеченні постійного пошуку та відкриття людиною суттєво нового. Воно, як зазначає І. Якіманська, виявляється під час вирішення проблемних задач, котрі не мають однозначного алгоритму розв'язання, отже, функція мислення полягає в гнучкій зміні умов, поданих у задачі, з'ясуванні та самостійному використанні нових [13, с. 91], визначенні мети, прогнозуванні результатів, контролі розумових операцій [13, с. 92].

У цьому аспекті набуває вагомого значення позиція Ж. Піаже про суть та структуру інтелектуальної діяльності. Так, вона є похідною від матеріальних дій суб'єкта; її елементи є інтеріоризованими діями, які виступають у ролі операцій за умов, якщо вони скоординовані між собою та утворюють зворотні, стійкі та рухливі цілісні структури. Пізнати об'єкт, на думку науковця, – це впливати на нього, динамічно відтворювати його, саме тому й суть інтелекту полягає в його діяльнісній природі [10, с. 27].

Поняття «професійний інтелект» тісно пов'язане з поняттям «інтелектуальна культура». Так, В. Коливай і В. Чорновіл зазначають, що інтелектуальна культура є характеристикою діяльності людини у сфері мислення; у процесі цієї діяльності має місце взаємодія із зовнішнім світом, соціумом, а її результатом є створення об'єктивно нових або суб'єктивно нових знань. Дослідниці наголошують на необхідності формування інтелектуальної культури у професійній діяльності, а це може реалізовуватися через забезпечення можливості самостійного відкриття нових знань (правил, властивостей, закономірностей) через доведення висунутих гіпотез, спілкування, обговорення тощо [13].

Науковці цілком закономірно наполягають на необхідності дослідження як інтелектуальної культури суспільства (що є соціальним явищем та передбачає наявність світоглядних принципів, поширення та фіксацію нової інформації, оволодіння засобами комунікативного обміну «інтелектуальними ресурсами»), так і інтелектуальної культури особистості (яка спрямовує на формування інтелектуальних умінь, операцій мислення) [5].

Висновки з проведеного дослідження. «Професійний інтелект» – це обов'язкова наявність професійних теоретичних і практичних знань і вмінь, розумових здібностей, вміння швидко вирішувати складні професійні завдання та здатність особистості отримувати інтелектуальне задоволення, цінності пізнання, розвинутих розумових умінь та професійно зорієнтованих знань. Важливою складовою частиною професійного інтелекту є розумова діяльність фахівця: з одного боку, це предметний складник цієї діяльності, з іншого – це спілкування з співробітниками, керівниками та підлеглими.

Професійний інтелект формується на основі загального інтелекту. А рівень розвитку професійного інтелекту визначає успішність як вирішення професійних завдань керівника ВНЗ, так і успішність професійного становлення особистості.

Загалом інтелектуальний розвиток є в наш час важливою умовою становлення і самореалізації особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бідюк І. Гендерна специфіка становлення професійного інтелекту у студентів вищого технічного навчального закладу : автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / І. Бідюк; НАПН України, Інститут психології ім. Г. Костюка. – К., 2011. – 20 с.

2. Большой психологический словарь / Сост. Б. Мещеряков, В. Зинченко. – СПб: Прайм-Еврознак. – 2003. – 672 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

4. Дідик Н. Визначення поняття «професійно значущі характеристики» / Н. Дідик // Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України. – К., 2009. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 184–195.

5. Драган О. Інтелектуальна культура як складова інноваційної культури для інноваційного розвитку організації / О. Драган [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8735/1/ik.pdf>.

6. Implications // Psychological Inquiry. – 2004. – V. 15. – № 3. – P. 197–215.

7. Cattell R. Personality and learning theory: The structure of personality in its environment (Vol. 1) / R. Cattell. – New York : Springer, Publishing Company, 1979. – 448 p.

8. Коджаспирова Г. Словарь по педагогике / Г. Коджаспирова, А. Коджаспиров. – М.: ИКЦ «Март», 2005. – 448 с.

9. Куинн Дж. Управление профессиональным интеллектом: использовать лучшее по максимуму/ Дж. Куинн, Ф. Андерсон, С. Финкелиптейн // Управление знаниями. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. – С. 179–182.

10. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. Emotional intelligence: Theory, Findings, and Implications // Psychological Inquiry. – 2004. – V. 15. – № 3. – P. 197–215.

11. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М. : Международная педагогическая академия, 1994. – 680 с.

12. Спирмен Чарльз и структура интеллекта [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docpsy.ru/lektsii/psikhodiagnostika/1445-charlz-spirmen-i-struktura-intellekta.html>.

13. Чорновіл В. Формування інтелектуальної культури молодшого школяра / В. Чорновіл, В. Коливай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=82230>.

14. Якиманская И. А. Брушлинский: путь исследователя // Психологический журнал / И. Якиманская. – 2003. – Т. 24. – № 2. – С. 87–93.